

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 41 / 2016-06

**BOŞANMANIN 10-13 YAŞ GRUBUNDAKİ ÇOCUKLARIN BENLİK
KAVRAMLARINA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ**

N.Tamay TOLUNGÜÇ*

* tamay.tolunguc@istek.org.tr, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

BOŞANMANIN 10-13 YAŞ GRUBUNDAKİ ÇOCUKLARIN BENLİK KAVRAMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Özet

Bir kişinin kendisine özgü ruhsal özelliklerinin tümü anlamına gelen “benlik” hem kalıttan hem de sosyal çevreden etkilenecek şekilde gelişir. “Boşanma, çocuğun benlik gelişimini de olumsuz etkileyecektir” noktasından hareketle, boşanmanın 10-13 yaş grubu çocukların benlik kavramlarına olan etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2015-2016 eğitim öğretim yılında İstanbul Sarıyer’de bir özel okulda okuyan 10-13 yaş aralığındaki 39 kız ve 30 erkek öğrenci oluşturmaktadır. Benlik kavramlarını ölçmek için Piers Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği ve demografik bilgilerini öğrenmek için Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Betimsel ve ilişkisel tarama modeli ve SPSS 22.0 programından yararlanılmıştır. 80 maddelik Piers Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği’nin güvenilirliği 0,725 olarak elde edilmiştir.

Sonuçlara göre boşanma, 10-13 yaş grubundan çocukların benlik kavramını doğrudan etkilememektedir. Ancak, çocukların kişisel özellikleri ve anne babaya karşı tutumları göz önüne alındığında boşanmanın benlik kavramı üzerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Boşanma, benlik kavramı

Abstract

“The self”, develops by getting influenced both from heredity and social environment. Effects of divorcements to the self concept of 10-13 years old children were investigated. The research sample contains 39 female, 30 male students between 10-13 years getting education in a private school in Sarıyer, Istanbul during 2015-2016 academic year. In order to measure self concepts of the students "the Piers-Harris Children’s Self-Concept Scale (PH-CSCS)" and to obtain demographic data "Personal Information Form" were used. In the study conducted by descriptive and relational survey models, data was analyzed through SPSS 22.0 software. The reliability of the 80 itemed PH-CSCS was found as 0.725. According to findings of the research, divorcement does not affect the self concepts of the children directly. But, when personal features of children and their approach to their parents are considered.

Keywords: Divorcement, Self Concept

Giriş

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, insan hayatını etkileyen en önemli unsurdur. Aile ortamı ve aile içi ilişkiler içerisinde her yönden şekillenen çocuk, toplum içinde yaşamaya da hazırlanmaktadır. Bu sayede çocuk, kendine güvenen, kendine ve diğer bireylere sevgi duyan, kimliğini ve kişiliğini olumlu yönde geliştirebilmek için gerekli donanımı edinen ve sosyal beceriler kazanan bir birey olmaya başlar. Fakat toplumumuzda oranı giderek artan ve ailenin çeşitli nedenlerden dolayı parçalanması sonucu yaşanan boşanmalar, çocukların sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Boşanma, ailenin bölünmesine, dağılmasına yol açan, ailedeki bireyleri derinden sarsan ve istenmeyen yıpratıcı bir olaydır (Aydın ve diğer. 2011; Akt: Zara, 2013). Nedenleri ve sonuçları itibariyle çok karmaşık bir yapıya sahip olan boşanma; hem aile bireylerini, hem de aileye bağlı kişileri ve ilişkileri de değiştirip şekillendirir. Bu yeni duruma uyum sürecini, bireylerin kişilik özellikleri ve aile, arkadaş, iş, eğitim gibi destek kaynakları etkiler. Hangi yaşta ve durumda olursa olsun anne babasının boşanmasından sonra çocukların ana kaygılarından biri, yaşamlarındaki belirsizliklerdir. Evden ayrılmış olan ebeveynle iletişim kopukluğu ve yeterli zaman geçirememek, ebeveynlerin başkalarıyla birisinin evlenmesi ya da bir gün evlenebileceği düşüncesinin yarattığı kaygı, ekonomik sıkıntı, okul değiştirme veya taşınma, çocukların boşanma sürecini zorlaştıran etkenlerin başında gelir (Zara, 2013).

Boşanmadan sonra çocuk, okulda başarısızlık, terk edilme kaygısı, değersizlik duygusu, şiddetli hassasiyet, aşırı olgunluk belirtileri, dengesizlik, birlikte olduğu ebeveyni suçlama ve ona karşı saldırganlık, az soru sorma ve az oyun oynama gibi sonuçlar yaşayabilir Kendini arkadaşlarıyla karşılaştırabilir ve günlük yaşamında parçalanmış bir ailede yetişmenin olumsuzluklarıyla karşı karşıya kalabilir. Bu duygusal durum, çocuğun öğrenci olarak yükümlülüklerini yerine getirmesini etkileyebilir, ders başarısını düşürebilir. (Yavuzer, 1995).

Boşanma gibi sarsıcı bir olayla karşılaşan çocukların gelişimleri yavaşlayabilir, hatta durabilir. Çocuk, olayın gerçekleştiği sırada içinde bulunduğu aşamada takılıp kalabilir veya önceden tamamlamış olduğu bir aşamaya geri dönebilir. Çocuklar, anne baba kavgasını, dengesiz bir ev yaşantısını, arkadaşlarıyla sorunlarının ve ihtiyaçlarının ihmal edilmesini tolere etmekte zorlanabilirler. Bu tür stres yaratan durumlar sürerse en uyumlu çocuklar bile

gelişim sorunları yaşayabilir. Yaşlarına göre bazı duygular öne çıkar, diğerleri geri planda kalıp ileriki yaşlarda tekrar yoğunluk kazanabilir. Çocukların ayrılma ve boşanmaya gösterdikleri tepkinin büyüklüğü, hayatlarındaki karmaşanın büyüklüğüne ve bazı faktörlere bağlıdır (Benedek ve Brown, 1997).

Başta anne babası olmak üzere çocuğun yakın çevresinin ona karşı davranışları, çocuğun, boşanma sürecine ve sonrasına uyumunda büyük rol oynamaktadır (Candan, 2006).

Çocuklar, çevresel uyaranların pasif alıcısı değildirler. Onların kişisel özellikleri ve farklılıkları, gelişimleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Çocukların, anne babalarının boşanmasından ne derece etkilendikleri de kendi içinde buldukları bazı özelliklere bağlıdır (Cummings ve Davies, 2014). Bunlar; yaş, cinsiyet, kişilik yapısı, yakın çevreye bağlı özellikler ve geçen zaman olarak özetlenebilir.

Boşanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu problemlerin incelendiği bir araştırma, 280 boşanmış, 280 boşanmamış aileye sahip toplam 560 çocuk ile yapılmıştır. Bulgular, ailenin parçalanmasının çocuğun eğitimde başarısız olmasına, ruh sağlığı problemleri yaşamasına, antisosyal davranışlar göstermesine, yabancılaşma yaşamasına, madde bağımlılığına yönelmesine, çocuk işçiliğini ortaya çıkararak çocuğun yaşantısını olumsuz etkilemesine sebep olduğu yönündedir (Şentürk, 2006).

Boşanmanın çocuğun gelişim alanlarından biri olan benlik kavramı üzerinde de etkileri olduğu düşünülmektedir. Boşanma ve benlik kavramı arasındaki etkileşimi inceleyebilmek için önce benlik kavramının ve gelişiminin anlaşılmasına ihtiyaç vardır.

Benlik; kişinin doğasını, özelliklerini ve bireyselliğini algılama biçimidir. Benlik kavramı ise kişinin kendisiyle ilgili izlenimleri, taşıdıklarını düşündükleri kimlikleridir. Zamanla gelişerek kişilerin kendileriyle ilgili bilişsel algı ve tutumlar oluşturmalarını sağlayan benlik kavramı, insanların kendilerini tanımlama ve değerlendirmelerini olanaklı kılar (Atıcı, Bilgin, İnanç, 2011; Akt: Özge, 2013). Benlik kavramı, daha çok başkalarının birey hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Bireyin doğrudan doğruya edindiği basit ve öznel yaşantılar birleşerek benlik algısını oluşturmakta; bireyin benlik algıları, başkalarının kendisi hakkındaki yargılarıyla birleşerek benlik kavramını meydana getirmektedir (Gün, 2006; Akt: Özge, 2013). Bir kimsenin benlik kavramı, onun kendisiyle ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini

içerir, kendisini nasıl gördüğünü özetler. Her zaman doğruyu yansıtmaz ve herkes daha olumlu bir benlik geliştirme çabası içindedir (Cüceloğlu, 1992). Rogers, bireylerin kim olduklarını ve kendilerini nasıl algıladıklarını bildikleri zaman bu iki kavramı birleştirmek istediklerini ve çatışma olmadan kendilerini kabul edebildiklerini söyler (Akt: Dolgin, 2014).

Benlik kavramı diğer insanlarla etkileşimden ya da kendi duygularımızla ve düşüncelerimizle olan iç diyalogumuzdan etkilenerek ergenlikte ve ilk yetişkinlikte gelişmeye başlar ve yaşam boyu gelişimini sürdürür. Disiplin ve sevgi aracılığıyla ana-babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşıtlardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantılarından ve başka olaylardan etkilenir. Ruh ve beden sağlığımızı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebilir. Eğer her şey yolunda giderse çeşitli parçalar birbiriyle harmanlanır ve kapsayıcı bir benlik-kavramı oluşur. (Gander & Gardiner, 2010; Akt: Özge, 2013).

Ergenlik dönemi, bireyin kimlik arayışının ve benlik kavramının şekillendiği önemli bir dönemdir. Ergen, akranları ile yaptığı karşılaştırmalar sonucunda kendi benlik şemalarını oluşturur. Ergenlik döneminde geliştirilen benlik kavramı düzeyinin düşük olması, sonraki yıllarda bireyin kendi benliğini kabul etmemesine yol açabilmektedir. (Sayiner ve diğer., 2007).

Olumlu benlik kavramına sahip olmak, kişiyi motive eder ve davranışlarını yönetir. Oyserman ve Markus (1990), motivasyon ve benlik kavramı arasındaki bağlantıyı inceleyerek ergenlerin benlikleri üzerinde durmuşlardır. Buna göre, herkesin umulan (olmak istenilen), beklenen (büyük ihtimalle olunacak) ve korkulan (olmaktan korkulan) benlikleri bulunmaktadır. Oyserman ve Markus, kendileriyle ilgili olumlu algılara sahip olmayan bireylerin antisosyal davranışlar sergilediklerini ve üretmekten uzak olduklarını öne sürmüşlerdir. Eğer kişi, yaptığı eylemlerin sonuçlarının kendisini mutlu edeceğini düşünmezse zarar veren davranışlarda bulunma olasılığı (Aloise, Young, Hennigan ve Leong, 2001; Akt: Dolgin, 2014).

Güçlü ve olumlu bir benlik kavramı geliştirmek “koşulsuz sevgi” görerek büyümeye bağlıdır. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden bir anlayışın ürünüdür (Cüceloğlu, 1992). Ebeveyn-çocuk ilişkisindeki olumsuzluk, eleştiri ve çatışma, çocuklardaki benlik kavramını da olumsuz etkiler. Olumsuz benlik kavramı da

çocuklarda depresyon gibi psikopatolojilerin oluşmasında büyük risk etkenidir (Cummings ve Davies, 2014).

Benlik kavramı gelişimi, çocuğun ilk sosyalleşme ortamı olan okulda devam eder. Okulda, çocuğun arkadaşları arasında öğretmenlerinden gördüğü yaklaşım ve akademik başarılarının değerlendirilme biçimi, onun benlik kavramında önemli bir etkindir (Sayiner ve diğer., 2007).

Ailenin çocuğun bütün gelişim alanlarındaki etkisi bu kadar önemliyken aile bütünlüğünün bozulması, çocuğun benlik kavramı üzerinde de etkilidir. Çocuğun benlik kavramı, yakın çevresinde oluşan değişikliklerden etkilenir. Çocuğun benlik kavramının gelişimi, hem akranlarından sağlanan geribildirimlerle hem de aile içi ve dışındaki yetişkinlerle arasındaki olumlu ilişkilere bağlıdır (Baymur, 1983).

2011 yılında yapılan araştırmanın sonuçlarına göre evli fakat çatışma yaşayan çiftlerin çocuklarının benlik algısı, boşanmış çiftlerin çocuklarının benlik algılarına göre daha düşük, kaygı düzeyleri ise daha yüksek çıkmıştır. Boşanmış çiftlerin çocuklarının benlik algıları ise, evli ve uyumlu çiftlerin çocuklarına göre daha düşük, kaygı düzeyleri ise daha yüksek çıkmıştır (Yılmaz, 2011).

9-12 yaş çocuklarının benlik kavramı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi konulu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir : Ana-baba tutumları, çocuğa demokratik bir ortam sağlayacak nitelikte olursa, çocukta benlik kavramının gelişimi daha sağlıklı olur (Demiriz, 1997; Akt: Günalp, 2007).

Bu araştırma, boşanmanın 10-13 yaş grubundaki çocukların benlik kavramı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Literatürde benlik kavramı üzerine birçok araştırma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Ancak, bu araştırmanın, bir demografik değişken olarak boşanma ile çocukların benlik kavramı arasındaki ilişkiyi ortaya koyması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu araştırma betimsel ve ilişkisel tarama modeline göre modellenmiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul'da yaşayan anne babası boşanmış ve boşanmamış 10-13 yaş arası çocuklar

oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise; İstanbul ili Sarıyer ilçesinde bulunan bir özel okulda okuyan çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmada, veri toplama aracı olarak Anket formun kullanılmıştır (Ek-1). Anket formu "Kişisel Bilgi Formu" ve "Piers-Harris Çocuklar için Öz-Kavram Ölçeği" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmanın birinci bölümünde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulardan, ayrıca anne-babanın boşanma durumundan etkilenip etkilenmediklerini belirlemek üzere bu yönde hazırlanmış olan sorulardan oluşmaktadır.

Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavram Ölçeği: Piers ve Harris tarafından (1964) yılında Amerika Birleşik Devletlerinde geliştirilmiştir. Ölçek çocuklarda öz kavramının (ya da benlik kavramının) gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleri ile ilişkilerini belirlemede kullanılır. Türkçe'ye uyarlaması 1985–1986 yıllarında Çataklı ve Öner tarafından yapılmıştır. Cronbach Alfa katsayıları ile iç tutarlılığı sınıanan ölçeğin; güvenilirlik alfa değerleri 0.81 ve 0.89 arasındadır. Kendini bildirim türünde olan 80 maddeden oluşan ölçek beşinci sınıf ve üstü eğitim düzeyinde, sözel, grup halinde ya da bireysel olarak 10–19 yaş arasındaki bireylere uygulanabilmektedir. Soru formunun başında yer alan açıklayıcı yönerge ve ölçek maddeleri okuma-yazma bilen her bireyin kolayca anlayabileceği şekilde olup, yanıt formunda "Evet" ve "Hayır" şıklarını içeren iki sütun bulunmaktadır. Her soru maddesi için şıklardan uygun olanının işaretlenmesi istenen ölçeğin yanıtlama süresi yaklaşık 20 dakikadır. Cevaplandırmanın kodlanmasında olumlu ifadeleri içeren maddeler için 1=Evet, 0=Hayır olarak kodlanmış, olumsuz ifadeleri içeren maddelerde ise 0= Evet, 1=Hayır olarak tersten kodlanmıştır. Böylece ölçek puanı, yanıt anahtarına uyan maddelerin sayısal toplamı ile elde edilmiş olup ölçeğin ham puanı 0 ile 80 arasındadır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması, bireyin kendisi hakkında olumlu; düşük olması ise olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin test- tekrar test yöntemi ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu tekniğiyle hesaplanan değişmezlik katsayıları ilkökul için 0,72 ile 0,91; ortaokul için 0,79 ile 0,98 arasında değişmiştir. Kuder–Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alfa korelasyonları ile belirlenen iç tutarlılık katsayıları ilkökul için 0,87, ortaokul için 0,86

çıkmiştir. Yapı geçerliği için ise 656 ortaokul ve 732 lise, toplam 1388 öğrenciye PHÖ ile sınav kavramı envanteri uygulanmıştır. İki ölçek arasındaki korelasyonlar, ortaokul için -0,50, lise için -0,47 olarak ($p < 0,01$ anlam düzeyinde) bulunmuştur (Öner, 1997). Bu çalışma için 80 maddelik Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeğinin güvenilirliği 0,725 olarak elde edilmiştir.

Araştırma için gerekli veriler örnekleme uygulanan anketler yoluyla elde edilmiş ve SPSS 22.0 programından yararlanılmıştır. 10-13 yaş grubundaki çocukların benlik kavramları anne-babası boşanan ve boşanmamış çocukların kişisel özelliklerine göre karşılaştırması Bağımsız Örneklem T Testi veya Tek Yönlü Varyans Analizi ile incelenmiştir. Benlik kavramının alt faktörleri arasındaki ilişkiler Korelasyon Analizi ile sınanmıştır. İstatistiksel hipotez testlerinde önem düzeyi 0,01 ve 0,05 olarak alınmıştır.

Bulgular

Çocukların; %21,7'si 5. sınıf %49,3'ü 6. sınıf, %2,9'u 7. sınıf, %26,1'i ise 8. sınıf öğrencisi, %21,7'si 10 yaşında, %34,8'i 11 yaşında, %17,4'ü 12 yaşında, %26,1'i ise 13 yaşında, %56,5'i kız, %43,5'i ise erkektir. Çocukların anne-babalarının çoğunlukla üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Çocukların %40,6'sının kardeşi yok iken, %56,5'inin 1 kardeşi, %2,9'unun ise 2 kardeşi vardır. %47,8'inin anne-babası boşanmamış, %52,2'sinin anne babası ise boşanmıştır.

10-13 yaş grubundan çocukların benlik saygısının en yüksek olduğu 5 madde sırası ile “iyi bir insanım”, “iyi fikirlerim var”, “ailemin önemli bir üyesiyim”, “mutlu bir kişiyim” ve “akıllıyım” maddeleri iken benlik kavramının en düşük olduğu 5 madde sırası ile “sık sık başkalarına kötü davranırım”, “evde kötü davranırım”, “ailem için sorun yaratırım”, “öğretmen bana soru sorduğunda sinirli oluyorum” ve “çok fazla kötü şeyler yaparım” maddeleridir.

Sonuç

10-13 yaş grubundan çocukların benlik saygılarının yüksek olduğu görülmektedir. Çocuklar kendilerine iyi, mutlu, ailenin önemli ferdi, akıllı vb. gibi tanımlar yapmaktadırlar. Buna karşın sorunlu, kötü davranan, sinirli kavramlarını da red etmektedirler.

Anne babanın boşanma durumu 10-13 yaş grubundan çocukların benlik kavramlarını doğrudan etkilememektedir. Ancak çocukların kişisel özellikleri ve anne-babaya karşı tutumları göz önüne alındığında boşanmanın benlik kavramı üzerinde etkisi ortaya çıkmaktadır. Çocukların yaşları anne-babalarının boşanma durumlarına göre benlik kavramları üzerinde etkili değildir.

Kız çocuklarında anne-babanın boşanması fiziksel görünüm boyutunda benlik kavramlarını etkilemez iken, erkek çocuklarında anne-babası boşanmış çocukların fiziksel görünüm boyutunda benlik kavramları anne-babası boşanmamış olanlara göre daha yüksektir.

Anne-babası boşanmış ve anne ile ilişkisi çok iyi olan çocukların kavram, davranış-uyma, fiziksel görünüm, zihinsel ve okul durumu boyutunda benlik kavramları anne ile ilişkisi iyi olanlara göre daha yüksektir.

Anne-babası boşanmamış ve babası ile ilişkisi çok iyi olan çocukların fiziksel görünüm boyutunda benlik kavramları iyi olanlara göre daha yüksek iken, anne babası boşanmış çocukların baba ile olan ilişkisi fiziksel görünüm boyutunda benlik kavramları üzerinde etkili değildir.

Anne babası boşanmış çocuklarda popülerite ve mutluluk-doyum kavramları arasındaki ilişki anne-babası boşanmamış çocuklara göre daha yüksektir. Anne babası boşanmış çocuklarda davranış-uyma ve mutluluk-doyum kavramları arasındaki ilişki anne-babası boşanmamış çocuklara göre daha yüksektir. Anne babası boşanmış çocuklarda davranış-uyma ve benlik kavramları arasındaki ilişki varken anne-babası boşanmamış çocukların bu kavramları

arasında ilişki yoktur. Anne babası boşanmış çocuklarda davranış-uyma ve popülerite boyutunda benlik kavramları arasındaki ilişki varken anne-babası boşanmamış çocukların bu kavramları arasında ilişki yoktur. Anne babası boşanmış çocuklarda fiziksel görünüm ve mutluluk-doyum boyutunda benlik kavramları arasındaki ilişki varken anne-babası boşanmamış çocukların bu kavramları arasında ilişki yoktur. Anne babası boşanmış çocuklarda fiziksel görünüm ve kavram boyutunda benlik kavramları arasındaki ilişki varken anne-babası boşanmamış çocukların bu kavramları arasında ilişki yoktur. Anne babası boşanmamış çocuklarda fiziksel görünüm ve popülerite boyutunda benlik kavramları arasındaki ilişki anne-babası boşanmış çocuklara göre daha yüksektir. Anne babası boşanmış çocuklarda zihinsel-okul durumu ve mutluluk-doyum boyutunda benlik kavramları arasındaki ilişki varken anne-babası boşanmamış çocukların bu kavramları arasında ilişki yoktur. Anne babası boşanmış çocuklarda zihinsel-okul durumu ve fiziksel görünüm boyutunda benlik kavramları arasındaki ilişki varken anne-babası boşanmamış çocukların bu kavramları arasında ilişki yoktur.

Öneriler

Boşanma süreci ve sonrası, çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sahip bir olaydır. Bu araştırma sonucunda da boşanmanın, 10-13 yaş grubu çocukların benlik kavramları üzerinde etkili olduğu alanların bulunduğu görülmektedir. Boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilmek amacıyla öncelikli olarak anne babanın, sonra da yakın çevrenin çocuğa yaklaşımlarıyla ilgili öneriler aşağıda yer almaktadır :

- Ebeveynler, aralarındaki çatışmaya rağmen çocuklarıyla iyi ilişkilerini sürdürebilir, onlara düzenli vakit ayırarak tutarlı bir yaklaşım içinde olarak çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirebilirler. Olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveynler arasındaki kopukluğun olumsuz etkileriyle çocuk arasında bir tampon görevi görebilir (Cummings ve Davies, 2014).

- Boşanma, çocuğun yaşına uygun şekilde anne ve babası tarafından güven verilerek ona anlatılmalı ve kendisiyle ilgili bir karar olmadığı özellikle ifade edilmelidir (Yavuzer, 1995).

- Çocuklar, etraflarındaki kişileri izleyerek, paylaşma, liderlik, arkadaşlık kurma ve olaylara olumlu yaklaşma gibi beceriler geliştirirler. Bu nedenle uygun rol model olmak önemlidir. Etraflarındaki kişilerin duygularını ne kadar kontrol ettikleri, psikolojik olarak sağlıklı olmaları, onları model alan çocuklar için büyük önem taşır (Benedek ve Brown, 1997).

- Çocukların duygularıyla ilgili paylaşımlarına fırsat verilmeli ve anlayışla yaklaşılmalıdır (Benedek ve Brown, 1997).

- Çocukların kendilerini yalnız hissetmemeleri için çaba gösterilmeli, sevildiklerine ve terk edilmeyeceklerine dair güven verilmeli ve sorunların üstesinden gelinebileceğine dair inanç aşılmalıdır (Benedek ve Brown, 1997).

- Yaşlarına göre daha çocuksu davranışlar gösterirlerse ilgili ve sabırlı bir tutum sergilenmelidir (Benedek ve Brown, 1997).

- Çocukların yalnız kalma ihtiyaçlarına saygı gösterilmelidir. Çocukların ilişkileri yani kimlerle, nerede ve nasıl vakit geçirdikleri takip edilmelidir ve yalnız kalma ihtiyaçlarına da saygı gösterilmelidir (Benedek ve Brown, 1997).

- Çocukların önünde diğer ebeveyn eleştirilmemeli ve tartışma ortamı oluşturulmamalıdır. Çocuklara, bir ebeveyni sevmenin diğerini sevmedikleri anlamına geldiği mesajı verilirse kendi algılamalarını sorgular ve yargıya varma yeteneklerine olan güvenleri sarsılır. Diğer taraftan reddedilme korkusu da onları güvensiz ve bağımlı hale getirir (Benedek ve Brown, 1997).

- Boşanmadan sonra anne babanın kendi aralarında nitelikli ve sorumluluk duygusu içeren bir ilişki sürdürebilmeleri önemlidir (Benedek ve Brown, 1997).

Kaynakça

Baymur, F.(1983). *Genel Psikoloji-Kişilik ve Benlik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri

Benedek, E.P., Brown, C.F. (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz*. (S.Katlan, Çev.) Ankara: HYB Yayıncılık

Candan, G. (2006). 8-11 Yaşındaki Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Anne Babalarının Kabul ve Reddetme Davranışını Algılayışı. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi

Cummings, E.M., Davies, P.T. (2014). *Çocuklar ve Evlilik Çatışması* (G.Şendil, Çev.) Ankara: Nobel Yayınevi

Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve Davranışı*. (3.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi

Çataklı, M. (1985). Transliteration Equivalence And Reliability Of The Turkish Version Of The Piers-Harris Children's Self-Concept Scale, Boğaziçi University

Dolgin, K.G. (2014). *Ergenlik Psikolojisi* (D.Özen, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınevi

Günalp, A. (2007). Farklı Ana Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi

Öner, N. (2006). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler* (2.Basım) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Özge, F.I. (2013). İlköğretim 2.Kademe Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları İle Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi

Saymer, B., Köknel, Ö., Sözen, D., Savaşan, E., (2007). Yükseköğretim Gençliğinin Benlik Algısının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi-İstanbul Ticaret Üniversitesi Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(11), 253-265

Şentürk, Ü. (2006). Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi

Yavuzer, H. (1995). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. (1.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi

Yılmaz, D.Y. (2011). Çatışma Yaşayan ve Boşanmış Ailelerin İlköğretim Çağındaki 7-12 Yaş Çocuklarının Benlik Algıları Ve Kaygı Düzeyleri Açısından Çatışma Yaşamayan Ailelerin Çocukları İle Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi

Zara, A. (2013). *Kadınlar, Erkekler ve Çocuklar İçin Boşanma Terapisi*. Ankara: İmge Kitabevi